

Spis treści

Michał Tymowski, Wstęp	V
Bibliografia XV	XV

WPROWADZENIE

ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE I LUDY AFRYKI	2
Florian Plit, Środowisko geograficzne Afryki	2
Położenie. Dostępność wybrzeży 2, Zarys budowy geologicznej 4, Klimat 10, Wielkie rzeki Afryki 14, Świat roślinny 16, Świat zwierzęcy 22, Zmiany środowiska przyrodniczego 27, Podział regionalny Afryki 32, Bibliografia 37	
Joanna Mantel-Niecko, Języki Afryki	38
Bibliografia 65	
Waldemar Chmielewski, Zarys pradziejów Afryki. Ludy myśliwsko-zbierackie, pasterskie i rolnicze przed wprowadzeniem metali	66
Stan źródeł i opracowań 66, Problemy prahistorii afrykańskiej 67, Powstanie człowieka i kultury ludzkiej. Najstarszy etap uczyłowieczania na kontynencie afrykańskim 68, Proces zaludniania kontynentu afrykańskiego 78, Formowanie i różnicowanie się wczesnych kultur myśliwsko-zbierackich Afryki 82, Wspecjalizowane społeczności myśliwskie górnego plejstocenu i holocenu Afryki 90, Zmiany kulturowe 92, Wczesne kultury rolniczo-pasterskie Afryki Północnej 113, Wczesne społeczności rolnicze i pasterskie Sahary i Sudanu 120, Bibliografia 123	

STAROŻYTNOŚĆ

EGIPT STAROŻYTNY	126
Marek Marciniak, Egipt starożytny do najazdu perskiego	126
Wstęp i źródła 126, Okres predynastyczny i wczesny okres dynastyczny (I i II dynastia, ok. 3000?–2773 p.n.e.) 127, Stare Państwo (ok. 2686–2181 p.n.e.) 132, Średnie Państwo (ok. 2133–1786 p.n.e.) 137, Nowe Państwo (1567–1085 p.n.e.) 141, Okres Późny (664–333 p.n.e.) 154, Bibliografia 158	
Ewa Wipszycka, Egipt grecki, rzymski i bizantyński	160
Wstęp, granice chronologiczne, źródła 160, Aleksander Wielki w Egipcie 162, Czasy ptolemejskie (323–30 p.n.e.) 162 (Wydarzenia polityczne 162, Ekonomia 165, Społeczeństwo. Egipcjanie 169, Społeczeństwo. Grecy 170, System administrowania krajem 171, Niewolnictwo 173, Aleksandria 173), Czasy rzymskie (30 p.n.e. – koniec III w.) 173 (Zasady rzymskiej polityki w Egipcie 173, Wydarzenia polityczne okresu rzymskiego 174, Stosunki Egiptu z Południem 175, Gospodarka 175, Społeczeństwo 177, Organizacja aparatu władzy 179), Kultura Egiptu epoki ptolemejskiej i rzymskiej 180, Czasy bizantyńskie (koniec III w. – 642) 184 (Reformy Dioklecjana 184, Przemiany społeczne w dobie bizantyńskiej 185, Chrześcijaństwo i Kościół 187, Kultura czasów bizantyńskich 188, Reforma Justyniana. Egipt w końcu VI i na początku VII w. 189, Podbój Egiptu przez Arabów. Koniec Egiptu greckiego 190), Bibliografia 191	
SUDAN STAROŻYTNY	192
Bogdan Żurawski, Wczesne kultury Sudanu	192
Kultura Grupy A 192, Między Grupą A a Kerma. Problem tzw. Grupy B 195, Grupa C w Nubii Północnej 197, Kultura Pan-Grave 202, Kultura Kerma 204, Nubia pod panowaniem egipskim 210, Bibliografia 212	
Stefan Jakobielski, Bogdan Żurawski, Kusz	213

Imperium Napaty 213, Meroe 218, Tablica chronologiczna władców kuszyckich 230, Bibliografia 231	
AFRYKA PÓŁNOCNA	233
Tadeusz Kotula, Libijczycy — autochtoniczna ludność Afryki Północnej, Fenicjanie i Kartagina	233
Libijczycy — Berberowie 233, Fenicjanie w Afryce 235, Kartagina i państwo kartagińskie 235, Autochtoniczne królestwa 240, Cywilizacja punicka 241, Wojny z Rzymem 243, Okres neopunicki w kulturze Afryki Północnej 246	
Tadeusz Kotula, Afryka rzymska	248
Wiek republiki 248, Okres stabilizacji rzymskich rządów (I w. n.e.) 249, Wiek rozkwitu rzymskiej Afryki (II w. n.e. — 235) 255, Prowincjonalna kultura 266, Kryzys III wieku 268, Wiek odnowy: <i>diocesis Africae</i> 269, Schyłek i upadek rzymskich rządów 274	
Tadeusz Kotula, Kontakty Afryki Północnej z pozostałą częścią kontynentu	276
Fenicjanie i Kartagińczycy 276, Okres rzymski 278, Afryka berberyjska 282	
Tadeusz Kotula, Wandalowie, Bizancjum	283
Okres wandalski 283, Okres bizantyński 285, Podbój arabski 288, Bibliografia 288	
AKSUM, ETIOPIA, NUBIA	290
Joanna Mantel-Niećko, Aksum, Etiopia (kształtowanie się cywilizacji etiopskiej — okres pierwszego tysiąclecia p.n.e., uformowanie państwa aksumskiego i jego schyłek ok. VIII — X w. n.e.)	290
Bożena Rostkowska, Nubia od II połowy IV w. n.e. do II połowy VI w. n.e.	298
Wstęp, granice chronologiczne, źródła 298, Dolna Nubia. Blemiowie i Nobadowie. Wydarzenia polityczne 300, Społeczeństwo 302, Kultura 304, Religia 304, Organizacja władzy 305, Kontakty 306, Środkowa i Górna Nubia 306, Tablica chronologiczna 307, Bibliografia 307	
CZARNA AFRYKA NA POŁUDNIE OD SAHARY	308
Sławomir Szafrąński, Wczesna epoka żelaza w Afryce na południe od Sahary	308
Wstęp 308, Afryka Zachodnia 309, Osadnictwo w pierwszym tysiącleciu p.n.e. i pierwszym tysiącleciu n.e. 310, Wczesna obróbka metali 325, Afryka Centralna. Wędrowni Bantu 331, Afryka Wschodnia, Południowa i Międzyrzecze 344, Zakończenie 372, Bibliografia 376	
AFRYKA OD OKOŁO VII DO XVI W.	
REGIONY	378
Andrzej Dziubiński, Afryka Północna od VII do XVI w.	378
Podbój arabski 378 (Administracja i islamizacja 380, Maghreb charydzki w VIII w. 383), Początki państw muzułmańskich w Afryce 384 (Maroko idrifydzkie 385, Ifrikijja aghlabidzka 386, Egipt tulunidzki 389, Ichszydydzi 392), Maghreb i Egipt w dobie Fatymidów w X — XI w. 392 (Ziridzi i Hammadydzi 399, Najazd arabski i normandzki na Ifrikijję w XI — XII w. 401), Almorawidzi 403 (Podbój Maghrebu i zajęcie Hiszpanii 404, Apogeum i upadek Almorawidów 406), Maghreb Almohadów od połowy XII do połowy XIII w. 407 (Podboje Almohadów 408, Kalifat muminidzki 410, Apogeum i zmierzch Almohadów 410, Bilans almohadzkiej epoki 411), Egipt w XII — XIII w. Ajjubidzi 413, Egipt epoki mamelukowej (1250 — 1517) 415 (Organizacja państwa 415, Bahrycki okres świetności Egiptu 418, Kryzys wewnętrzny końca XIV i XV w. 419), Maghreb w XIII — XV w. 421 (Merynidzi 421, Abdelwadydzi 423, Hafsydzi 425), Ekspansja portugalska i hiszpańska w Maghrebie w XV — XVI w. 428 (Konkwista portugalska 428, Konkwista hiszpańska 431), Ekspansja turecka w Afryce Północnej w XVI w. 432 (Egipt prowincją osmańską 432, Turecki Maghreb w XVI w. 434), Maroko saadyjskie w XVI w. 435 (Zjednoczenie Maroka 435, Interwencje tureckie i portugalska krucjata 1578 r. 436, Reformy saadyjskie 437, Rozwój gospodarczy w XVI w. 439, Podbój Sudanu 440, Kultura marokańska XVI w. 441)	
Michał Tymowski, Sudan Zachodni od VII do XVI w.	442
Geograficzne i gospodarcze podstawy powstania państw w Afryce Zachodniej 442, Mieszkańcy Sudanu Zachodniego, przedpaństwowe struktury społeczno-polityczne i bodźce powodujące powstanie państw 444, Ghana 446 (Początki Ghany 446, Okres	

świećności 448, Upadek Ghany 451), Mali 452 (Początki Mali 452, Sundiata Keita i jego następcy 453, Mansa Musa I i rozkwit państwa Mali w XIV w. 456, Organizacja Mali w okresie rozkwitu 457, Schyłek Mali w XV—XVI w. i jego upadek w połowie XVII w. 462), Songhaj 463 (Początki Songhaju 463, Ostatni władcy z dynastii Sonni i budowa potęgi Songhaju 466, Panowanie Askii Mohammeda I Wielkiego 468, Okres walk o tron Songhaju i ponowna stabilizacja polityczna za Askii Dāūda 469, Organizacja państwa i jego podstawy gospodarcze 471, Kultura Songhaju 473, Ostatni władcy z dynastii Askia. Najazd marokański i upadek Songhaju 475), Początki państw Mossich 477, Senegambia — Tekrur, państwa Wolofów, Sine-Salum 479, Ludy południowej sawanny. Ekspansja Mande i początki organizacji typu państwowego 484, Organizacje plemienne na Saharze 485, Bibliografia 486	
Rafał Karpiński, Sudan Centralny do końca XVI w.	489
Uwagi wstępne 489, Państwo Kanem-Bornu do końca XV w. 491 (Okres prosperity i rozkwitu od XI do połowy XIII w. 498, Kryzys i migracja do Bornu (połowa XIII—XIV w.) 508, W Bornu — na nowych siedzibach 509), Kraj i państwa-miasta Hausa do końca XV w. 511 (Uwagi wstępne 511, Początki Hausa i ich państw-miast 513, Birini Kano — pierwsze sukcesy i szczyt potęgi (początek XIV—koniec XV w.) 522, Katsina, Zaria i Gobir na przełomie XV i XVI w. 525, Gospodarka i struktury społeczne Hausa 526), Sudan Centralny w XVI w. 533 (Uwagi wstępne 533, Bornu i kraje w orbicie jego zainteresowań 534, Kraj Hausa i kierunki jego zainteresowań 540	
Stefan Jakobielski, Nubia w okresie chrześcijańskim	545
Bibliografia 568	
Joanna Mantel-Niećko, Etiopia od X do połowy XVI w. (dynastia Zagwe, dynastia Jykuno Amlaka do końca wojny 30-letniej z muzułmanami w 1959 r.)	570
Michał Tymowski, Wybrzeże Górnej i Dolnej Gwinei do XVI w.	589
Charakterystyka regionu 589, Gwinea Zachodnia (Górna) 590, Gwinea Wschodnia (Dolna) 590 (Ibo 591, Joruba i Ojo 592, Benin 595, Ludy Ewe i Akan oraz ich sąsiedzi 599)	
Michał Tymowski, Basen Konga i sawanny południa do schyłku XVI w.	600
Charakterystyka regionu 600, Początki Konga i jego organizacja 602, Przybycie Portugalczyków, chrystianizacja Konga i jego dzieje za Affonso I i Diogo I 605, Walki wewnętrzne, inwazja Dżaga i osłabienie państwa 611, Początki Angoli 613, Powstanie i rozwój państwa Luba oraz początki Lunda 614	
Bronisław Nowak, Wschodnie wybrzeże Afryki do końca XVI w.	618
Warunki naturalne 618, Atrakcyjność wschodnich wybrzeży Afryki dla mieszkańców Egiptu, Bliskiego Wschodu i Indii 619, Okres starożytny w dziejach wybrzeża Afryki wschodniej 620, Wschodnie wybrzeże Afryki w VII—X w. Kolonizacja arabska i perska. Powstanie pierwszych miast-państw Suahili 624, Wybrzeże Afryki Wschodniej w XI—XII w. 634, Wczesne dzieje Kilwy (X—XIII w.). Tradycje Suahili o początkach miast wschodnioafrykańskich i roli Shirazich w kolonizacji wybrzeży Afryki Wschodniej 640, Rozkwit Kilwy w XIV w. Wizyta Ibn Batuty na wschodnim wybrzeżu Afryki 646, Początki kryzysu politycznego i gospodarczego w Kilwie (połowa XIV—połowa XV w.). Wzrost znaczenia Malindi, Mombasy i Pate 651, Upadek znaczenia Kilwy w II połowie XV w. Utrata kontroli nad Sofalą. Przybycie Portugalczyków 653, Ustrój polityczny Kilwy i innych miast-państw na wschodnim wybrzeżu Afryki. Stosunki społeczne i gospodarcze 658	
Bronisław Nowak, Historia wnętrza Afryki Środkowo-Wschodniej do końca XVI w. Środowisko geograficzne 667, Problem genezy państwa w strefie Międzyrzecza 669, Źródła 672, Najstarsze państwa Międzyrzecza 674 (Imperium Kitary 674, Początki Bugandy 678), Najazd Luo na Międzyrzecze 681	667
Marek J. Malinowski, Afryka Południowa do końca XVI w.	684
Najstarsi mieszkańcy 684, Ekspansja ludów Bantu na obszary Afryki Południowej 689, Wielkie Zimbabwe i państwo Monomotapy 691, Odkrycia i podboje Portugalczyków w Afryce Południowej 700	
Bronisław Nowak, Historia Madagaskaru do końca XVI w.	703
Warunki naturalne wyspy. Problem pochodzenia ludności malgaskiej 703, Rola gospodarcza Madagaskaru w zachodnim basenie Oceanu Indyjskiego w X—XVI w.	

PROBLEMY I ZJAWISKA OGÓLNOAFRYKAŃSKIE	709
Michał Tymowski, Typy gospodarki. Kontakty międzyregionalne. Zjawiska demograficzne Myślistwo, rybołówstwo, rolnictwo i hodowla 709, Rzemiosło i wydobywanie surow- ców 713, Bodźce i procesy rozwoju gospodarki a problem stagnacji 715, Handel 716, Miasta 721, Zmiany demograficzne 723, Kontakty międzyregionalne, problemy trans- portu 725, Bibliografia 730	709
Michał Tymowski, Systemy polityczne. Społeczeństwa bezpieczeństwa i państwa Afryki przedkolonialnej	732
Różnorodność systemów politycznych w Afryce przedkolonialnej 732, Społeczeństwa bezpieczeństwa 733 (Związki krwi 733, Związki terytorialne 734, Władza naczelników 734, Systemy segmentarne 735, Koncentracja władzy w rękach naczelników a segmen- tacja organizacji 736), Początki państw w Afryce 737 (Problem państw wtórnych, rodzime procesy rozwoju w Afryce Czarnej 738, Przyczyny i warunki powstania państw w Afryce 739; Podstawy gospodarcze. Nadwyżki 739, Bodźce powodujące powstawanie państw. Nacisk środowiska naturalnego, migracje, konflikty zbrojne, handel 740; Metody tworzenia państw 741; Przemoc 741, Formy umów społecznych 743; Rola wybitnych jednostek 744; Obszary i chronologia kształtowania się państw w Afryce 744), Cechy państw afrykańskich 748 (Monarchie i ich legitymizacja 748, Formy kontroli władzy. Rady 750, Niepodzielność władzy a jej delegacja. Szczególne zarządzania 751, Systemy skarbowe. Daniny cła, opłaty targowe i łupy 751, Siły zbrojne 753, Stopnie centralizacji władzy 754, Terytorium 754, Centrum i peryferie 755), Problemy teoretyczne 756 (Trwanie wspólnot niższych szczebli 756, Podstawy podziałów społecznych 757; Podstawy polityczne 757, Problem trwałości podziałów społecznych lub jej braku 758, Elementy i typy niewolnictwa 759, Osadnictwo jenieckie i załóżki dysponowania ziemią 760; Miasta 760, Próba interpretacji 761), Bibliogra- fia 763	732
Bronisław Nowak, Początki obecności europejskiej w Afryce Czarnej	765
Znajomość Afryki Czarnej w Europie w przededniu portugalskich wypraw odkryw- czych 765, Eksploracja Afryki w XV w. 767 (Plany księcia Henryka 767, Sukcesy i porażki księcia Henryka 769, Odkrycia w latach 1470–1497/98 771), Miejsce Afryki w morskim imperium Portugalii 772, Portugalczycy w Afryce 778 (Kadra dowódcza 778, Zwykli mieszkańcy fortów i faktorii. Osadnicy na Wyspach Zielonego Przylądka i na São Tomé 779, Przerosy z doliny Zambezi 781), Doświadczenia zdobyte przez Portugalczyków w Afryce – legat dla zwycięskich konkurentów z Holandii, Anglii, Francji i innych morskich państw Europy 782, Rezultaty wczesnej obecności europej- skiej w Afryce Czarnej 790 (Bilans działalności portugalskiej: plany i zamierzenia, a osiągnięte rezultaty 790, Wpływ obecności portugalskiej w Afryce w XV–XVI w. na społeczności afrykańskie 791), Bibliografia 792	765
AFRYKA OD XVII DO POCZĄTKU XIX W.	
REGIONY	794
Andrzej Dziubiński, Afryka Północna od XVII do początku XIX w.	794
Maroko w XVII–XVIII w. 794 (Kryzys I połowy XVII w. 794, Państwa marabuckie 794, Alawici 797, Epoka Mulaj Ismaila (1672–1727) 797, Wojna domowa II ćwierci XVIII w. 800, Odrodzenie gospodarcze i polityczne (1757–1790) 800, Reakcja berbersko-marabucka w I ćwierci XIX w. 802, Kultura marokańska XVII–XVIII w. 803), Algier w XVII i XVIII w. 803 (Złoty wiek korsarstwa 803, Ewolucja ustroju algierskiego w XVII w. 806, Schyłek Algieru na przełomie XVIII i XIX w. 807, Geneza konfliktu algiersko-francuskiego w 1827 r. 808), Tunis w XVII i XVIII w. 809 (Ewolucja ustroju 809, Rewolty Alego Paszy i rywalizacja algiersko-tuniska 810, Zaludnienie i gospodarka Tunisu 811, Kultura i sztuka tuniska XVII–XVIII w. 812), Libia w XVII–XVIII w. 813 (Ludność i gospodarka 813, Dzieje polityczne 815), Egipt w XVII–XVIII w. 816 (Zaludnienie i gospodarka 816, Społeczeństwo 818, Ustrój Egiptu i walki o władzę w XVII–XVIII w. 820, Najazd francuski (1798–1801) 822, Upadek mameluków (1811) 823, Kultura egipska XVII–XVIII w. 824), Bibliogra- fia 824	794
Michał Tymowski, Sudan Zachodni w XVII–XVIII w.	826
Przemiany gospodarcze 826, Paszalik Arma 828, Dendi 830, Państwa Bambarów:	

Segu i Kaarta 831, Państwa Mossich i ich sąsiedzi 836, Południowa sawanna. Szlaki Diula, rozwój Gondża, Abron, Kong i Kankan 839, Migracje Fulbe. Masina i Futa Dżalon 841, Senegambia 844, Koczownicy pogranicza Sahary i sahelu 846, Bibliografia 848	
Rafał Karpiński, Sudan Centralny w XVII—XVIII w.	850
Uwagi wstępne 850, Państwo Bornu i jego wschodni sąsiedzi 852, Kraj Kasar Hausa i państwa z nim związane 857, Bibliografia 871	
Michał Tymowski, Sudan Wschodni od XVI do początku XIX w. Fundż i Dar Fur . . .	872
Arabizacja i islamizacja Nubii 872, Koniec decentralizacji politycznej. Abdallab i początki Fundż 873, Organizacja państwa Fundż 876, Dzieje Fundż do upadku w 1821 r. 879, Dar Fur 881, Bibliografia 883	
Joanna Mantel-Niećko, Etiopia od połowy XVI do schyłku XVIII w. (od zakończenia wojny 30-letniej w 1559 r. do rozbitcia dzielnicowego 1784 r.)	885
Bibliografia 895	
Bronisław Nowak, Wybrzeże Zatoki Gwinejskiej w XVII—XVIII w.	897
Wybrzeże Niewolnicze 897, Benin w XVII—XVIII w. 898 (Problem granic Beninu i struktury organizacyjnej państwa 898, Stagnacja czy upadek? Dzieje polityczne Beninu w XVII w. 901, Benin w XVIII w. Powolne wychodzenie z okresu stagnacji 904) Państwa Jorubów 906 (Słabości bazy źródłowej do wczesnej, przedkolonialnej historii Jorubów 908, Rozwój państwowości Ojo w XVII—XVIII w. Ekspansja terytorialna. Organizacja administracji państwowej 908, Walka o władzę w państwie między alafinem a Oyo Mesii. Upadek znaczenia Ojo w końcu XVIII w. 914, Ife i inne państwa Jorubów w okresie hegemonii Ojo 916), Państwa ludów Adża 916 (Powstanie i upadek Allady — pierwszego państwa Adżów 918, Sawi (Whidah) na przełomie XVII i XVIII w. 919), Powstanie i rozwój Dahomeju 922 (Tradycje o początkach Abomeju (Dahomeju) 923, Panowanie Agadży (1708—1740). Skuteczna ekspansja terytorialna ku wybrzeżu. Powstanie Dahomeju 925, Traktat Dahomeju z Ojo z 1730 r. Zakończenie procesu budowy państwa dahomejskiego 927, Działania zmierzające do konsolidacji państwa dahomejskiego. Panowania następców Agadży 930, Struktura organizacyjna państwa dahomejskiego 931 (Gospodarka Dahomeju w XVIII w. 933), Złote Wybrzeże 933, Najstarsze państwa Akan 936 (Adansi 937, Denkira 937, Akwamu 941, Akim 946), Powstanie i rozwój Aszanti 948 (Tradycje o początkach państwa 948, Panowanie Osei Tutu (1697—1717). Powstanie Konfederacji Aszantich 949, Rządy Opopu Ware (ok. 1720—1750). Umocnienie hegemonii Aszanti na Złotym Wybrzeżu. Ekspansja ku północy 952, Źródła sukcesów Aszanti 953, Organizacja państwa Aszanti 954, Kryzys Aszanti w połowie XVIII w. 955, Osei Kwadwo (1764—1777) — reformator na tronie Aszanti 956), Bibliografia 958	
Michał Tymowski, Basen Konga i sawanny południa w XVII i XVIII w.	960
Kongo: próby odbudowy i ich niepowodzenie 960, Ndongo, Matamba, Imbangala i Angola 965, Państwka Loango, Kakongo, Ngojo 969, Państwa i ludy północnego skraju sawanny i pogranicza lasów tropikalnych: Tio, Bolia, Kuba 970, Luba i Lunda 975, Ekspansja Lunda. Państwa Kasanje, Lwena. Państwka między dolną Kwango i Kasai oraz Lozi i Kazembe. System handlu wschód—zachód 979, Bibliografia 983	
Bronisław Nowak, Wybrzeże Afryki Wschodniej od XVI do początków XIX w.	985
Pojawienie się Portugalczyków na wybrzeżu Afryki Wschodniej 985, Kształtowanie się polityki portugalskiej wobec miast wybrzeża Afryki Wschodniej 988, Walka o monopol w handlu złotem w Afryce Wschodniej 994, Gospodarcza rekonstrukcja Kilwy. Odpowiedź miast-państw Suahili na portugalską agresję 995, Cechy charakterystyczne pierwszego okresu nowożytnych dziejów wybrzeża Afryki Wschodniej (1498—1589) 997, Okres dominacji portugalskiej na wschodnim wybrzeżu Afryki (1589—1698) 998, Portugalczycy w Mombasie 999, Początki ekspansji Omanu w Afryce Wschodniej 1004, Kilwa w okresie XVII w. 1006, Okres arabski w dziejach wybrzeża Afryki Wschodniej (1698—połowa XIX w.) 1007, Mombasa w rękach rodu Mazrui 1010, Bibliografia 1012	
Bronisław Nowak, Historia wnętrza Afryki Środkowo-Wschodniej (koniec XVI — początek XIX w.)	1014
Bunyoro pod rządami dynastii Babito 1014, Rozkwit Bugandy 1019, Państwa Międzyjeziera rządzone przez dynastie Bahinda 1026 (Migracje pasterzy Bahima do	

południowej strefy Międzyjezera 1026, Powstanie i rozwój państwa Nkore (także Nkole, Ankore, Ankole) 1028), Rwanda 1030, Bibliografia 1035	
Marek J. Malinowski, Afryka Południowa od XVII do początku XIX w.	1037
Ekspansja holenderska w Afryce Południowej 1037, Wojny z Hotentotami i rozwój społeczności trekboerów 1038, Migracje ludów Bantu i konflikty z trekboerami 1044, Początki ekspansji brytyjskiej w Afryce Południowej 1051, Upadek państwa Monomotapy i dominacja ludu Rozwi 1055, Afryka Południowa w orbicie wpływów Wielkiej Brytanii 1063, Bibliografia 1064	
Bronisław Nowak, Dzieje Madagaskaru i Maskarenów w XVII–XVIII w.	1066
Europejskie zainteresowanie Madagaskarem 1066, Warunki handlu na Madagaskarze. Związek wymiany dalekosiężnej z procesami pogłębiającej się dyferencjacji społecznej i powstawania wczesnych państw 1068, Okres wczesnych państw na wielkiej wyspie 1070 (Państwa Sakalawa 1070, Sytuacja polityczna na wybrzeżu wschodnim Madagaskaru. Betsimisaraka 1073, Początki Imerina 1074), Maskareny w XVII–XVIII w. 1076, Bibliografia 1080	
PROBLEMY I ZJAWISKA OGÓLNOAFRYKAŃSKIE	1081
Bronisław Nowak, Ekspansja europejska w Afryce w XVII–XVIII w. Jej etapy, przejawy i skutki	1081
Uwagi wstępne 1081 (Pojęcie ekspansji 1081, Ekspansja handlowa Europy w Afryce w XVII–XVIII w. 1082, Ekspansja „europejska” w Afryce, czy też ekspansja kupców z różnych państw Europy w Afryce? 1088, Ekspansja europejska w XVII–XVIII w. w „Afryce”? 1092), Walka o handlową dominację w Afryce 1097 (Globalny charakter konfliktu portugalsko-holenderskiego 1098, Starcia holendersko-portugalskie w Afryce Zachodniej. Walka o dostęp do afrykańskiego złota 1101, Holenderska ekspansja w innych rejonach Afryki (Angola, Saõ Tomé, Loango) 1106, Ekspansja Holenderskiej Kompanii Indii Wschodnich w Afryce Południowej i Południowo-Zachodniej. Pierwsza europejska kolonia osadnicza w Czarnej Afryce 1109, Rywalizacja holendersko-angielska w Afryce 1111, Ekspansja szwedzka i duńska 1116, Afrykańska przygoda Brandenburgii 1120, Ekspansja francuska w Afryce 1123, Supremacja kupców angielskich w Afryce w XVIII w. 1129; Nieudane holenderskie próby utrzymania przewagi w Afryce. Wojny z Komendą i ich efekty 1129, Holenderskie eksperymenty z gospodarką plantacyjną na Złotym Wybrzeżu jako próba ratowania pozycji Holenderskiej Kompanii Indii Zachodnich w Afryce 1131, Zmiany strukturalne w organizacji handlu angielskiego z Afryką i ich decydujący wpływ na walkę o supremację na rynkach afrykańskich 1132), Skutki ekspansji europejskiej w Afryce dla Europy, „świata gospodarki europejskiej” i dla Afryki 1136 (Wiedza o Afryce i jej mieszkańcach w Europie i wiedza o Europie i Europejczykach w Afryce 1136, Towary afrykańskie importowane do Europy 1140; Ekspansja europejska w Afryce a problem złota i innych towarów luksusowych wywożonych z Afryki 1142; Handel Anglii i kolonii angielskich w Ameryce Północnej w XVIII w. 1147, Miejsce Afryki w systemie „światowej gospodarki europejskiej” 1154, Znaczenie Afryki oraz handlu z koloniami dla procesów rozwoju gospodarczego w Anglii i rewolucji przemysłowej 1155, Skutki ekspansji europejskiej XVII–XVIII w. dla Afryki 1158; Ekspansja handlowa Europy a problem zacofania społeczno-politycznego i gospodarczego Afryki w XVII–XVIII w. 1158, Zmiana układu sił między wnętrzem Afryki a jej wybrzeżem. Skutek ekspansji handlowej Europy? 1163), Bibliografia 1166	
Bronisław Nowak, Handel niewolnikami	1168
Typy niewolnictwa w Afryce i ich związek z handlem ludźmi 1168, Geneza nowożytnego, transatlantyckiego handlu niewolnikami 1170 (Gospodarka plantacyjna a handel niewolnikami 1172), Organizacja transatlantyckiego handlu niewolnikami 1177 (Ogniwo europejskie 1177, Ogniwo afrykańskie 1180; Główne rynki niewolnicze w Afryce dostarczające ludzi na potrzeby handlu transatlantyckiego 1193, Strefa sawanny. Rywalizacja dwóch kierunków eksportu: na zachód i na północ 1194, Wybrzeże Zatoki Gwinejskiej 1195, Strefa między Benue a Zatoką Biafrą 1197, Górna Gwinea 1199, Rynek niewolniczy w Angoli 1202; Ogniwo atlantyckie 1204, Ogniwo amerykańskie 1209; Rozmiary handlu transatlantyckiego 1213), Handel niewolnikami w Afryce Wschodniej 1219, Handel niewolnikami przez Saharę 1222, Globalne rozmiary handlu niewolnikami w Afryce. Skutki handlu ludźmi dla Afryki 1224, Bibliografia 1228	

Andrzej Zajączkowski, Lokalne wierzenia Afryki Czarnej	1231
Podstawy wierzeń afrykańskich 1231, Struktura wierzeń afrykańskich 1234, Funkcje wierzeń w kulturze afrykańskiej 1237, Bibliografia 1240	
Stanisław Piłaszewicz, Rodzime religie afrykańskie wobec procesu islamizacji	1241
Historia islamu w Afryce Czarnej 1241, Taktyka głosicieli islamu 1243, Kontakt religijny a zjawisko czarnego islamu 1244, Etapy islamizacji wierzeń rodzimych 1247, Wierzenia miejscowe a islam: mechanizmy łagodzenia sprzeczności 1250, Bibliografia 1256	
Joanna Mantel-Niećko, Kościół Etiopski	1257
Michał Tymowski, Kierunki ewolucji systemów politycznych w XVII–XVIII w. Próby chrystianizacji	1261
Bibliografia 1267	
Indeks nazwisk	1268
Indeks nazw geograficznych i etnicznych	1298
Spis map i szkiców	1336
Spis ilustracji	1339